

ILLÉS LÁSZLÓ

AZ „ÚJ HANG” KRITIKAI MUNKÁSSÁGA*

(Első közlemény)

Az Új Hang a párt népfrejtropolitikájának szolgálatában

Az *Új Hang* c. folyóirat 1938 januárjától 1941 júniusáig jelent meg Moszkvában. Az 1919 utáni magyar kommunista emigráció legkiemelkedőbb lapja volt. Bár munkatársai elsősorban a szovjetunióbéli emigrációból kerültek ki, mégis a lap szerkesztőbizottságának összetétele is mutatja, hogy az *Új Hang* összefogta ezekben az években úgyszólván az egész európai magyar kommunista szellemiséget. A folyóiratot elindító Barta Sándor után hamarosan Gábor Andor állt a szerkesztőbizottság élére, s a főmunkatársak között megtaláljuk Balázs Béla, Bölöni György, Fábry Zoltán, Forbáth Imre, Gergely Sándor, Lukács György, Madzsar József és Vass László nevét. A folyóirat elsősorban irodalmi lap volt, gazdag szépprózai, költői termés fóruma. Magyar szerzők művei mellett megszólalt a lap hasábjain a múlt és a korabeli jelen számtalan haladószellemű írója szinte a világ minden tájáról, s az *Új Hang* volt a szovjet szépirodalom bemutatásának is olyan gazdagságú tárháza, hogy e tekintetben méltán nevezhető a magyar—szovjet irodalmi kapcsolatok egyik legjelentősebb építőjének.¹ A lap eszmeiségét a marxista—leninista szemlélet, internacionális szemhatár, s a magyar történelem és irodalom haladó hagyományainak mély megbecsülése jellemezte. Az irodalomon túl foglalkozott a lap természetesen még sok más kérdéssel is. Szemeltartotta és éles kritikával illette a hazai és az európai reakció, a fasizmus politikai ténykedését, s velük szemben bemutatta, ismertette a Szovjetunió hatalmas politikai, gazdasági, kulturális eredményeit. Tájékoztatót a nemzetközi munkásmozgalom helyzetéről, számtalan közgazdasági tanulmányt közölt, írásokat a magyar történelem és a munkásmozgalom történetéről. A folyóirat teljes anyagát — különösen annak történeti tanulmányait — figyelembe véve megállapítható, hogy az *Új Hang* nyilvános színhelye volt ama antifasizista, népi demokratikus politikai irányvonal kialakulásának, amely előkészítette hazánk felszabadulás utáni fejlődése problémáinak elvi megoldását. E téren a legkiemelkedőbb munkát Révai József végezte el. Révai József elméleti munkássága ebben az időben szorosan összefüggött azzal a feladattal, amit a KMP a magyar munkásmozgalom elé állított. A Komintern történelmi nevezetességű VII. Kongresszusán (1935. júl. 25—aug. 20.) azt a feladatot tűzte a kommunista és munkáspártok elé, hogy a proletáregység megeremtésével és a paraszti és demokratikus polgári erővel népfrejtba tömörülve harcoljanak a kommunisták az előretörő fasizmus ellen, védjék a dolgozók szabadságjogait, s a nemzeti függetlenséget. Ez az új irányvonal azt jelentette, hogy a közvetlenül a proletárdiktatúráért folytatott harc helyét átmenetileg a fasizmus ellen a demokráciáért folytatott harc foglalja el. Ez az irányvonal, bár bizonyos nehézségek árán, de a magyar munkásmozgalomban is megvalósult. A Kominternnek a magyar pártvezetésről hozott határozata után 1936 őszén Prágában létre-

* A dolgozat „A magyar proletárirodalom kérdései” c. előkészületben levő tanulmánykötet számára készült.

¹ Az *Új Hang* létrejöttének politikai és irodalmi előzményeiről, a folyóiratnak a magyar—szovjet irodalmi kapcsolatok terén betöltött szerepéről részletesebben írtam „Az *Új Hang* és a magyar—szovjet irodalmi kapcsolatok” c. tanulmányomban.

jött az ún. új Központi Bizottság, amely kezébe vette a népfrontpolitika magyarországi megvalósításának ügyét. A bizottság mellett Révai József elméleti tanácsadóként dolgozott. Itt írta meg 1938-ban *Marxizmus és népiesség* c. művét, majd Csehszlovákia megszállása után Párizsban főleg az *Üzenet* c. népfrontos irodalmi lapban, majd az *Új Hang* hasábjain tette közzé történeti és irodalomtörténeti tanulmányait. Más teoretikusok munkássága mellett elsősorban ő határozta meg az *Új Hang* kritikai szemléletét. Az *Új Hang* publicistáinak tollát a hazai demokratikus erők segítésének vágya vezette. Az *Új Hang* tevékenysége nem egy emigrációs csoport belső ügye volt, hanem a háborúra készülődő fasiszmus fenyegető terjeszkedése idején a magyar nép legigazabb törekvéseinek hangot adó intellektuális forradalmi tűzhely. „Az *Új Hangot* mi a magyar dolgozóknak írjuk és pedig nem csak azoknak, akiket már kikergetett onnan az ellenforradalom politikai korbáca vagy éhséges ostroma, hanem azoknak is, vagy azoknak méginkább, akik a háromszíni hátsorompókon belül szenvedik az ígát és viaskodnak ellene” — írja a lap egy közleményében.² S ha egykor valaki kételkedett is volna abban, hogy vajon a kommunista emigráció aspektusából helyesen lehetett-e megítélni a hazai politikai és szellemi erők küzdelmét, az az azóta lezajlott történelmi események példázatán győződhetett meg arról, hogy az *Új Hang* minden intő és segítő szava helyes, marxista ítélet volt. Sok szenvedést okozott a magyar népnek, hogy mindazok, akikhez szólt és el is jutott az *Új Hang* szava, nem fogadták meg azt, s így a fasiszmus támadása aránylag könnyen örölte fel a megosztott, egymás ellen hadakozó hazai demokratikus irányzatokat. „Az *Új Hang* pártkülönbség nélkül tömöríteni akarja mindamaz egészséges erőket, melyek a magyar romlást, az ország fasiszálását és vágóhídra hajszolását meg tudják akadályozni” — írja a lap második évfolyamának beköszöntőjében. A demokratikus erők népfrontba tömörítésének igénye mélyen élt a hazai baloldali politikai és szellemi élet legjobbjaiban is. A Párt segítette és támogatta a „Márciusi Front”-ot, a népi írók mozgalmát; annak progresszív korszakában; a *Gondolat* c. folyóirat hasábjain igyekezett elősegíteni a népi és a polgári demokratikus törekvések egymásratalálását. A Magyarországon illegálisan terjesztett pártlap, a *Dolgozók Lapja*, így foglalta össze első számának programadó cikkében e feladatokat: „A lap feladata a magyar nép minden dolgozó rétegét, az összes demokratikus elemeket felvilágosítani arról, hogy csakis mindezen erőknek együttes fellépésével lehet eredményesen harcolni a reakciós-fasiszta Horthy uralom ellen. Csakis mindezen erőknek együttes fellépése akadályozhatja meg azt, hogy Magyarország háborúba sodródjék, hogy külföldi erőknek, a német és olasz fasiszmusnak függvényévé váljék. A *Dolgozók Lapja* feladata megmagyarázni, hogy népfront nélkül lehetetlen a demokratikus Magyarország kiharcolása és az ország függetlenségének biztosítása.”³

Sajnos, a korabeli magyar irodalom legjobb szellemei sem voltak képesek elméletileg teljesen helyes értelmezését adni a magyar történelem és irodalom haladó hagyományainak, s annál kevésbé voltak képesek arra, hogy hangot adjanak vagy irányt mutassanak egy erőteljes demokratikus tömegmozgalomnak. József Attila életműve, a harmincas évek szocialista költőnemzedékének jelentősége ekkor még nem magasodott teljes fénnyel a kortársak elé. Most látszott meg, milyen katasztrofális veszteség érte 1919-ben a magyar szellemi életet, amikor az ellenforradalom felülkerekedése mesterségesen szorította ki a nemzeti közszellemből a kommunista és szocialista gondolatot. Lándor Béla elemezte egyik irodalmi tanulmányában⁴ a huszas—harmincas évek magyar szellemi életének ilyen eltorzulását. Az akadémizmussal

² *Új Hang* (a továbbiakban *ÚH.*) 1938. 8. sz. 95. l.

³ *Dolgozók Lapja*. (A Kommunista Magyarországi Pártja, a Kommunista Internacionálé szekciója) központi lapja. (Az alábbi számai jelentek meg: 1937. I. évf. 1. sz. (ápr.) — 2. sz. (jún.) — 3. sz. (júl.) — 4. sz. (szept.). — Különszám (nov.) — 1938. II. évf. 1. sz. (ápr.) — 2. sz. (jún.)

⁴ LÁNDOR BÉLA: A magyar irodalom frontjai. *ÚH.* 1940. 10. sz. 71—78. l.

kibékülő, mind „tisztább” irodalmiságot lehelő Nyugat tábora érzéketlen volt a magyar élet döntő kérdéseivel szemben; a népiesek táborát az ellentétek hamarosan szétzilálták, s a liberális polgárság irodalmi képviselői sokkal inkább félték a tömeg megmozdulásától, mintsem képesek lettek volna teljes mértékben felismerni az őket jobbról fenyegető veszedelmet. S ha ehhez hozzávesszük még, hogy a *Szocializmus*, a SZDP elméleti folyóirata folytatásokban közli ez időben Karl Kautskynak az egységfrontot elutasító tanulmányát,⁵ s hogy a katolikus *Korunk Szava* kijelenti, hogy „katolikus és baloldali szocialisták vagy kommunisták között nem lehetséges harci közösség, sem népfront, sem ideiglenes megegyezés formájában”⁶ akkor, ha vázlatosan is, érzékeltettük azt a szellemi légkört, ami Magyarországon az Új Hang indulásának idejére kialakult. A „népies” Kovács Imre érezve a magyarságot fenyegető veszedelmet, egy cikkében⁷ azt javasolja, hogy „Indulat, szenvedély és harag nélkül, okosan, becsületesen, józan ésszel beszéljük meg, hogy mi lesz velünk és mit kell tennünk? *Kössünk új vérszerződést!*” Az akkor még sok reményre jogosító Kovács Imre ilyen irracionális álmodozására írta válaszul Gábor Andor: „Fájdalmas tragédiája ez a magyarságnak. A nyilasveszedelemnek a legkisebb részletekig kidolgozott szervezeti programja van, amely . . . megvalósítható, vagyis a magyar föld népe vele leigázható; ellenben azok, akik meg akarják menteni a nyilas veszedelemtől hazánkat, tisztességes magyarok, ilyen képtelen, se füle se farka programmal hozakodnak elő . . . Kössünk új vérszerződést . . . Mindjárt fölmerülne a kérdés: Hát az urak?”⁸ A magyar intelligencia soraiban a népfront gondolattal szemben megnyilvánuló ellenérvekkel vitatkozva Késmárki Endre határozottan leszögezi, hogy a népfrontot a munkásosztálynak kell vezetnie, magához kell kapcsolnia a dolgozó parasztságot, a falu szegényeit és a kispolgári pártok antifasiszta érzelmű tömegeit is. S „az intelligenciára nagy, nagyon nagy szerep vár ebben a harcban” — teszi hozzá a tanulmányíró.⁹

Az Új Hang és a haladó hagyományok

A baloldali írók, népiesek, a polgári intellektuel rétegek megnyeréséért, a magyar szellemi népfront kiépítéséért folytatott elvi küzdelem alapja az a program volt, amelyet az Új Hang kritikusai, publicistái a magyar történelem és irodalom elemzése alapján dolgoztak ki. A jelen feladatainak megoldásáért folytatott küzdelem, anélkül, hogy az ne a nemzet haladó történelmi és irodalmi hagyományaira támaszkodott volna, nem lett volna lehetséges. Hajdú Pál még a *Sarló és Kalapács*-ban írta egy cikkében: „A Komintern VII. Kongresszusának határozatai, a Dimitrov és Manuilszkij elvtársak referátumaiban foglalt útmutatások a kapitalista országokban harcoló minden kommunista párt *kötelességül* írják elő népeik történelme forradalmi, nemzeti hagyományainak ápolását és ezeknek a forradalmi, szabadságharcos hagyományoknak a ma folyó harcokban, a dolgozóknak a kommunista pártok vezetése alatt álló nagy szabadságharcában való kihasználását.”¹⁰ Lándor Béla és Révai József tanulmányaikban az 1848/49-es magyar forradalom és szabadságharc, a századelő demokratikus küzdelmei, az 1918-as és 1919-es forradalmak mély elemzésével mutatták ki, hogy Magyarország olyan történelmi átalakulás előtt áll, amelynek magában kell foglalnia a bukott forradalmak elhanyagolt demokratikus intézkedések maradéktalan megoldását, mégpedig olyan módon, hogy a

⁵ KARL KAUTSKY: Az egységfront körül. *Szocializmus*. 1936. 60—65. és 107—111. l.

⁶ *Korunk Szava*. 1937. 716. l.

⁷ KOVÁCS IMRE: A politikai kultúra hiánya. *Magyar Nemzet*. 1940. jún. 29. 10. l.

⁸ Mettly Mihály [GÁBOR ANDOR]: A politikai érzékről. *ÚH*. 1940. 7/8. sz. 33—35. l.

⁹ KÉSMÁRKI ENDRE: Az intelligencia és a népfront. *ÚH*. 1938. 1. sz. 86—90. l.

¹⁰ HAJDÚ PÁL: Hazaárulók és kémeek. *Sarló és Kalapács*. 1936. 8. sz. 9. l.

fejlődés útja csakis egy plebejus, népi demokrácia lehet.¹¹ Ez a történelmi körülményeknek megfelelő program elhárította az útból mind a polgári demokráciára törekvő, annak jogosultságát igazolni szándékozó elméleteket, mind azokat a nézeteket, amelyek a párton belül a proletárdiktatúra közvetlen megvalósításának célul tűzésével megnehezítették szélesebb rétegek bevonását az antifasiszta plebejus, demokratikus küzdelembe. Az irodalomkritika természetesen ugyanennek a koncepciónak jegyében kereste meg a magyar haladó gondolat költői őseit, s ennek a küzdelemnek érdekében védte meg a magyar irodalom nagyjait a korabeli hazai irodalmi szemlélet téves vagy hamisító felfogásával szemben. „Petőfi és Ady hagyományainak hangsúlyozása, központi helyüknek leszögezése a magyar demokratikus gondolat fejlődésének történetében éppen ennek az egységnek, az összes őszinte és komoly demokrata erők összefogásának kérdése” írta Lukács az Új Hangban megjelent tanulmányainak összegyűjtött moszkvai kiadása előszavában.¹² Ennek az egységnek a megteremtéséért, a demokratikus feladatok vállalásának érdekében az emigráción belül is meg kellett küzdeni a helytelen nézetekkel. Balázs Béla *Polémia* c. cikkében utasítja vissza egy levélírónak ama véleményét 1939 márciusában, hogy Petőfi Nemzeti Dal-ának felidézése nem illik az emigráció jelen körülményei közé. Balázs Béla rámutat, hogy a 48/49-es harc a demokráciáért vívott nemzetközi küzdelem volt a nemzetközi abszolutizmus reakciója ellen, a mai küzdelem pedig a függetlenségért és demokráciáért folyik Hitler ellen. „Nincsen történelmi emlékünnepe a magyar dolgozóknak — írja —, amely éppen máma annyira aktuális volna, mint március 15-e, amely napon egyben robbant ki a magyar nép nemzeti önállóságáért és szociális megújulásáért küzdő mozgalom”.¹³ Révai József azóta közismertté vált Kőlcsey-tanulmányában, amellett, hogy megvédi őt a Kőrnis-féle interpretátoroktól, akik a költőt a modern rendiség gyanús eszméinek előfutárává, valami változhatatlan magyar pesszimizmus ösvényé hamisították, — rámutat Kőlcseynek azokra az eszményeire, amelyekért még mindig küzdeni kell: vagyis a magyar föld népének felszabadulásáért, a társadalmi haladásért, a népi patriotizmusért, s a faji gyűlölet ellenében a humanizmusért.¹⁴ Bolgár Elek Madách-tanulmányában¹⁵ szintén arra törekszik, hogy megmutassa Madách pesszimizmusának a 48-as forradalom bukásában gyökerező semmiképpen sem misztikus voltát, azért, hogy segítsen elhárítani az útból az „örök ellenség”-gel való küszködés nehézségeiből, sikertelenségeiből mitológiát, mély magyar sorsot konstruáló elméleteket, amelyek főleg a népiesek ideológiájában voltak otthonosak. Tulajdonképpen az Új Hangban sorjázó Ady-tanulmányoknak¹⁶ is az volt az alapvető indítékuk, hogy feloldják Ady valóságos problémáinak a jelenben már új körülmények között felvetődött megoldása körüli bizonytalanságot. Ady kereste és inkább csupán

¹¹ Lásd e vonatkozásban: Rozgonyi Endre [RÉVAI JÓZSEF]: Magyar szabadság — világszabadság. 1938. 4. sz. 3—11. l. — A pesti nép a 48-as forradalomban. ÚH. 1938. 5. sz. 5—13. l. — Tánicsics, Petőfi, Kossuth. ÚH. 1938. 6. sz. 64—68. l. — Marx és a magyar forradalom. ÚH. 1940. 1. sz. 4—19. l. — 2. sz. 37—48. l. — 3. sz. 22—36. l. — Ez utóbbi tanulmányt Révai J. még 1932-ben írta, de rendkívüli aktualitása miatt az Új Hangban is közzétette, s ebből az alkalomból írta a tanulmány előszavát. — LÁNDOR BÉLA: Széchenyi és Kossuth. ÚH. 1939. 11. sz. 25—42. l. — 12. sz. 55—70. l. — Lásd még: KERÉKGYÁRTÓ KÁLMÁN: Magyarország 1849-ben. ÚH. 1939. 3. sz. 87—91. l.

¹² LUKÁCS GYÖRGY: Irástudók felelőssége. Moszkva. 1944. Idegennyelvű Irodalmi Kiadó.

¹³ BALÁZS BÉLA: Polémia. ÚH. 1939. 3. sz. 73. l.

¹⁴ VÖRÖS SÁNDOR (RÉVAI J.): Kőlcsey helye a magyar irodalomban. ÚH. 1938. 11. sz. 42. 52. l. — 12. sz. 27—40. l.

¹⁵ BOLGÁR ELEK: Madách Imre. ÚH. 1940. 3. sz. 5164. l.

¹⁶ RÉVAI JÓZSEF: Ady két lelke. ÚH. 1940. 9. sz. 12—22. l. — 10. sz. 47—60. l. — Ady szimbolizmusa. ÚH. 1940. 11. sz. 33—44. l. — Ady forradalmi versei. ÚH. 1940. 12. sz. 57—60. l. — Ady lírájának ellentmondásai. ÚH. 1941. 1. sz. 37—49. l. — A harc Adyért. ÚH. 1941. 2. sz. 41—47. l. — 1. továbbá LUKÁCS GYÖRGY: Ady, a magyar tragédia nagy énekese. ÚH. 1939. 1. sz. 5—19. l. — BÖLÖNI GYÖRGY: Ady-számadás 1938-ban. ÚH. 1938. 2. sz. 61—64. l.

megsejtette, mint teljes bizonyossággal tudta, hogy forradalmas hite igazi valóráváltója a munkásosztály lesz. Amikor az emigráció kritikusi a népiesek eszmei ellentmondásainak gyökerét keresik, s azt a munkásosztály iránti hitelenségükben lelik meg, nekik szól első sorban Révai Ady-tanulmányának utolsó soraiban: „Kereste azt az osztályt, mely a maga céljait követve, vállalni tudja a nagy nemzeti feladatok megoldását. És e keresése közben a munkásság felé fordult a tekintete... A választ az Ady lírájában kinlódva és kételkedve felvetett kérdésre a magyar munkásosztály fogja megadni, kemény hittel és erős bizalommal utat mutatva az egész magyar nemzetnek.” Ady életműve bonyolult problémájának a marxista kritikai irodalom történetében addig ismeretlen finom érzékenységgel, hatalmas apparátussal Révai József által elvégzett elemzése nagyon is elevenen élő téves értelmezésekkel szemben született meg, s eközben választ adott az Ady-probléma mélyén rejlő mindaddig meg nem oldott döntő kérdésekre, a feudálkapitalista Magyarország forradalmas felszámolásának elvi kérdéseire. A korabeli hazai kritika, amely a nyílt megtagadástól egész a valamiféle fajmitoszig terjedő elméletekig is elment Ady ellenében, a költő forradalmiságát mindenképpen elhomályosítani igyekezett. „Babits Mihálytól Kosztolányi Dezsőn át Schöpflin Aladárig hosszú ez az út, — írja Bölöni egy 1938-as cikkében. Egyik megtépte emberi múltját és kiszakadt a való életből, a másik régi félretoltságát tombolta ki Ady ellen, vagy mint legutóbb irodalomtörténetében Schöpflin, Ady vörös arcát saját polgári szürkeségére festette át.”¹⁷ Heves indulattal polemizál egy névtelen cikk Cs. Szabó László *Nyugat*beli cikkével, ahol Cs. Szabó azt írja, hogy „Ady magyar forradalma... nem pusztá politikai hatalomátvétel, hanem becsületügy. Véres polgárháború, erőszak nélkül is megváltoztatja Magyarországot...”¹⁸ Maga Révai József Ady tanulmányosorozata után még egyszer visszatér az Új Hangban Adyra, azzal kapcsolatban, hogy Schöpflin elismerő kritikát írt Hegedűs Lóránt: Ady és Tisza c. könyvéről.¹⁹ Hegedűs könyvében Szekfű egykori elméletéhez hasonlóan²⁰ homályos lélektani magyarázattal akarja elmosni Ady és Tisza éles szembenállását. „Milyen nehéz is megoldani azt a kérdést — írja Révai —, hogy a forradalom költője miért gyűlölte a reakció legkimagaslóbb képviselőjét. Hogy Ady azért nem szerette Tiszát, mert Ady forradalmár volt — erre tilos ma rájönni Magyarországon.” A polgári irodalmárok valamennyien abban vélték felfedezni Ady és Tisza „közös” igazságát, hogy mindketten a nemzetet féltették a pusztulástól. Az emigráció marxista kritikusi azonban különbséget tudtak tenni a kétféle igazság között, s míg Tisza igazságát nemzetvesztő úri igazságnak látták, addig Ady demokratikus forradalmi szellemiségében, a munkásosztályhoz való vágyódásában találták meg azt az igazságot, amelyet a közelmúlt nagy hagyományaként használhattak fel a második világháború előtti Magyarország szellemi erőinek egységfrontba tömörítéséhez.

A Új Hang és a hazai demokratikus törekvések ellentétei

Sajnos, a valóságban ezek a törekvések idehaza nem vezettek teljes sikerre. Az egyes irányzatok, népiesek és urbánusok ellentétei nem csökkentek, hanem megmaradtak változott formában még a felszabadulás után is. A mindkét irányzat tévedései ellen folytatott

¹⁷ M. f.

¹⁸ ———: Ady a Nemzeti Kaszinó dísztagja? ÚH. 1939. 4. sz. 99—100. l. — A cikk Cs. SZABÓ LÁSZLÓ: Ady c. írásával polemizál, amely a *Nyugat* 1939. I. k. 74—77. l.-on jelent meg.

¹⁹ RÉVAI JÓZSEF: Schöpflin és Hegedűs. ÚH. 1941. 3. sz. 66—67. l. — SCHÖPFLIN cikke Ady és Tisza címmel a *Nyugat* 1940. dec. 574—575. l.-on jelent meg. A könyvhöz (HEGEDŰS LÓRÁNT: Ady és Tisza. Bp. 1940. *Nyugat* kiadása.) SZEKFŰ GYULA is hozzászólt Ady és Tisza c. cikkével. L. Magyar Szemle. 1941. I. k. 226—230. l.

²⁰ SZEKFŰ GYULA: Három Nemzedék. 2. kiad. Bp. 1922. Két magyar sors a hanyatló korban c. fejezet, 502—522. l.

ideológiai küzdelem az Új Hang publicisztikai munkásságának gerincét képezi. Az Új Hang több ízben beleavatkozott abba a vitába, ami az 1939-ben Párizsban tevékenykedő pártvezetés inspirációjára az „Üzenet”²¹ hasábjain Gereblyés László tollából megjelent szellemi egységfrontra való felhívás körül bontakozott ki.²² Gereblyés cikkére Veres Péter, Féja Géza és K. Havas Géza válaszoltak.²³ Féja mereven elutasította ezt a javaslatot. „A nemzeti szocializmustól éppoly távol állunk — írja — mint a szélsőbaloldal behozatali cikkeitől... És sohasem vállaltunk közösséget azzal a „szociális liberalizmussal”, amely... tétet hajtott a feudalizmus felé, a kapitalizmussal szemben pedig még egy kritikai megjegyzésre sem merészkedett. Nincs szükségünk, hogy ezekkel a szektákkal közös frontot csináljunk.” K. Havas maró gúnnnyal válaszolt „a Párizsban élő dezertőrök harcos, sőt osztályharcos lapjának, leplezetlen ellenérzéssel utasítván el magától mind a marxizmust, mind az „új ezredév profétájának” magukat felkínáló népieseket. Veres Péter válasza szinte sűrítve tartalmazta mindazokat a téves nézeteket, amelyekért akkor is, később is mind az „Üzenet”, mind az Új Hang hasábjain annyi támadás érte. „Nem sikerült — írja az egységtörékvésekről — mintahogy nem is fog sikerülni most... A levegő meg van mérgezve és itt már a jószándék tehetetlen. Nincs más megoldás, mint amit a kormány zsidótörvénye amúgyis tervez, hogy magyar demokraták és zsidó demokraták különváljanak és mindegyik végzi a munkát a saját közössége nevében és érdekében.” A továbbiakban a cikk elutasítja Révai észrevételeit is²⁴, s a „Szép Szó” publicistájához hasonlóan nehezményezi az úgymond „távolról való tanácsadást”. Gábor Andor az Új Hangban *Üzenet az Üzenetnek* c. cikkében²⁵ hevesen megbírálja Veres nézeteit, amiért a zsidótörvénytől reméli a demokráciáért folytatott harc elősegítését; amiért teljesen megzavarta szemléletét a „népiesített” „faji” gondolat. A *Népszavában* lezajlott vitára hivatkozva kétségbe vonja Gábor, hogy Veres Pétert befogadhatja-e egyáltalában a népfront. Nem tudom — írja —, nem jogs-e az a vád, hogy helytelen volt a baloldal politikája ezzel a tehetséges, de eltévelyedett emberrel szemben. Kezdetből fogva ott voltak Veres írásaiban azok az elméletek, amiknek semmi közük a szocializmushoz, sőt a szocializmus ellenfeleinek eszmeköréből származnak.”²⁶ Az Új Hang egy másik cikke²⁷ pedig a Szép Szó körének véleményét bírálja meg, elsősorban azt a magatartást, amit K. Havas az emigrációba kényszerült írókkal szemben foglal el. „Dezertőröknek nevezi K. Havas Géza azoknak az íróknak és publicistáknak egy részét,²⁸ akik életük javát a magyar dolgozók jobb sorsa érdekében harcban — és börtönben töltötték el.

²¹ Üzenet. (A Párisi Magyar Írók havi folyóirata.) Megjelent számai: I. évf. 1939. 1. sz. (márc.) — 2. sz. (ápr.) — 3. sz. (máj.) — 4. sz. (jún.) — 5/6. sz. (júl.—aug.).

²² GEREBLYÉS LÁSZLÓ: A szellemi egysége. Üzenet. 1939. 2. sz. 33—36. l.

²³ VERES PÉTER: A „szellemi egység” kérdéseiről. Üzenet. 1939. 3. sz. 70—74. l. — FÉJA GÉZA: Számvetés. Kelet Népe. 1939. május. 323—324. l. — K. HAVAS GÉZA: Levelek egy elbujdosott barátom után. Szép Szó. 1939. 165—166. l. — E megnyilatkozásokra válaszol V. S. (RÉVAI): Otthonmaradás és dezertálás. és TAMÁS ALADÁR: A szellemi egység kérdéséhez c. cikkében. Mindkettő az Üzenet 1939. jún. sz.-ban jelent meg, majd végül a júl.—aug.-i számban szerkesztőségi cikkel zárul a vita.

²⁴ Az Üzenet 1939. 2. sz. 50—60. l.-on közli Vörös S. (RÉVAI): Marxizmus és népieség c. tanulmányának egy részletét „Az új magyar népies irodalom ideológiai problémái. (A fasiszta fertőzés veszedelme.)” címmel. E fejezet az ÚH. 1939. 6. sz.-ban szintén megjelenik.

²⁵ GÁBOR ANDOR: Üzenet az Üzenet-nek. ÚH. 1939. 7. sz. 83—88. l.

²⁶ Gábor itt a Népszava hasábjain 1939. febr.—márciusban lezajlott vitára céloz. A lap febr. 2-i számában jelent meg Kassák „Válasz két író levelére” c. cikke; majd a febr. 5-i számban VERES PÉTER: Az írók és a mozgalom viszonya c. írása. A lap febr. 23-i és márc. 2-i számában munkáslevelezők elutasították a két cikk gondolatmenetét.

²⁷ — — —: „A dezertőrök” — és a külföldre távoztak. ÚH. 1939. 7. sz. 108—109. l.

²⁸ A cikkíró itt arra céloz, hogy K. Havas a kommunista emigránusokat dezertőröknek nevezi ugyanakkor, amidőn a Szép Szó (1938. VII. k. 247—252. l.) megvédi a Kelet Népe (1938. dec. 463. l.) denunció támadásával szemben Fejtő Ferencet, aki szintén Párizsban keresett menedéket a bíróság elől.

És Magyarországon töltötték el! És mert további munkájuk Magyarországon lehetetlenné vált s mert nemcsak existenciájukat, hanem az életüket is fenyegette az üldöző erőszak, emigráltak . . . Aki arcuköpi harci társait, nem jól harcol az. Ezt vegye tudomásul a bátor és harcolni akaró K. Havas" — fejeződik be a cikk. Révai József is visszautasítja a dezertálás méltatlan vádját, s válaszában egyben pregnáns meghatározást ad a kommunista emigráció jelentőségéről. „ . . . vannak idők, amikor bizonyos haladó, forradalmi és szabadságeszmék „otthonmaradását” csak azzal lehet biztosítani, hogy ezeknek az eszméknek képviselője „elmenekül” és a szabad külföldön mondja meg azt a teljes és egész igazságot, amit otthon egy időben nem lehet kimondani . . . Mi itt kimondva a teljes igazságot, csak segíteni akarunk azoknak, akik otthon szállnak szembe a fasizmussal . . . Minden emigrációnak ebben áll az erkölcsi és politikai létjogosultsága. És ha ebből a szempontból vesszük a dolgot, akkor az otthonmaradók és az eltávozók szembeállítása — enyhén szólva — vaskos tévedés.”²⁹

Révai egyébként még idehaza is kifejtette ezt a „teljes igazságot”, vagyis konkrétan a népiesek és polgári demokraták közös küzdelmének szükségességét a fasizmus ellen. Még a *Gondolat*-ban elemezte azt a tisztátalan vitát, ami a népiesek és Zsolt Béla közt tört ki Erdélyi József antiszemita verse és a Bartha Miklós Társaság Erdélyi melletti kiállása kapcsán. „Népies demokraták is, liberálisok is azok malmára hajtják ezzel a vizet, akik a polgári liberalizmusnak is, a népies demokráciának is esküdtek ellenségei: a fasiszta diktatúra híveinek malmára . . . Nem volna-e ideje — írja Révai — ráeszmélniök arra, hogy nem egymás ellen kell hadakozni, hanem közösen a ma nevető harmadik ellen.”³⁰

Mint látható, a kommunisták erőfeszítései a fasizmustól fenyegetett magyar demokratikus szellem befolyásolására, szervezésére súlyos nehézségekbe ütköztek. A fasizmus húszesztendő kommunistaüldözése, a reformista szociáldemokrata párt erélytelen munkája megakadályozták, hogy nálunk olyan erős proletármozgalom alakuljon ki ezekben az években, amelynek ereje és ideológiai hatása magához vonzhatta volna a népiesek és polgári demokraták egymás ellen hadakozó, egymás iránt bizalmatlan rétegeit. Ezeknek az irányzatoknak bizonyos egymásratalálása majd csak később, már a háború idején alakul ki az illegális párt inspirációjára. (A Népszava 1941 karácsonyi száma, a Történelmi Emlékbizottság megalakulása 1942 márciusában, tüntetés a Petőfi szobornál 1942. március 15-én stb.) A kommunista emigráció eme nehézségek ellenére is fáradhatatlanul tovább folytatta kritikai munkásságát, elméleti útmutatását, hogy ráébressze az egymással szembenálló irányzatokat arra a veszedelemre, amely valamennyiüket, az egész magyar népet a fasizmus részéről fenyegette.

Az Új Hang és a polgári liberális értelmiség

A magyar polgári demokrácia legjellegzetesebb lapját, a *Szép Szót* ért Új Hang-bírálatok alapja az a magatartás volt, amelyet a lap publicistái egyrészt saját demokratikus felfogásuk következtetlenségével, másrészt a nagytőke és a feudalizmus irányában tanúsított kritikátlanságukkal, a paraszttömegek földigényével szemben elfoglalt közönyösségükkel és a munkásmozgalomtól, a néptömegektől való irtózásukkal tanúsítottak. Amikor a népies mozgalom még legradikálisabb szakaszában volt; mind idehaza, mind az emigrációban, határozottan melléjük álltak a kommunisták a *Szép Szó* körének vádaskodásaival szemben. Bálint György a *Gondolat*-ban fejtette ki Ignotussal szemben azt a véleményét, hogy még mindig jobb, hogy az Új Szellemtől a Márciusi Frontig balfelé fejlődtek a népiesek, mintha ottrekedtek volna. „Ezért tartom működésüket a pillanatban politikai szempontból szászor jelentékenyebbek ama „szászor különbekénél”, akikről egyébként eddig nem tudtam, hogy mindig olyan következetes és radikális népbárátok lettek volna. Inkább . . . a baloldalt nézték le . . . és

²⁹ Vörös Sándor (RÉVAI J.): Otthonmaradás és dezertálás. Üzenet. 1939. jún. 115—116. l.

³⁰ [RÉVAI JÓZSEF]: Az Erdélyi-eset. *Gondolat*. 1937. 6. sz. 315—317. l.

dogmatikusnak, primitívnek, szektáriusnak csúfolták.” — írja Bálint.³¹ Az emigráció lapjában a legjellemzőbb ilyen kritika a *Szép Szó* szerkesztőinek 1937 őszi csehszlovákiai előadó-körútja alkalmából jelent meg. Főleg a Fejtő Ferenc előadásában elhangzottakkal³² szemben emelt kifogást az Új Hang kritikusa. „Semmiképpen sem helyeselhető az a fölényes és igaztalan hang — írja k. e. (vszínű: Késmárki Endre) —, amivel ezekben a felolvasásokban a Márciusi Front” és a Válasz fiatal íróinak demokratikus meggyőződését a „Szép Szó” szerkesztői „elintézték”. Ahelyett, hogy ennek a magyar viszonyok közt nagyon jelentős irodalmi mozgalomnak keletkezését és kifejlődését, egész eredeti sajátosságát a demokratikus harcostárs szemüvegén keresztül ismertették volna a csehszlovákiai közönséggel, Fejtők annak „frazeológiai zavarosságáról”, „következetlenségéről” beszéltek akkor — teszi hozzá a cikkíró —, amikor sajátmaguk is eléggé zavaros fogalmakkal, integer demokráciáról, klasszikus liberalizmusról, anarchista pánkriticizmusról szónokoltak.³³ Ugyanakkor a szerző elismeri, hogy Ignotusék kiállása a dunai népek demokratikus erőinek összefogása mellett bátor tett volt. Az Új Hang fő kifogása a Szép Szó demokratáinak következtelen demokratizmusát illette. A Szép Szóban cikkek sora jelent meg,³⁴ amelyekből világosan kiderült, hogy Ignotus, K. Havas, Gáspár Zoltán liberális demokrata felfogásának őse az a John Stuart Mill, aki annak idején növekvő aggodalommal látta, hogy „az ügyek állása az egész világon a kollektív közepszerűségnek az emberek feletti uralmára mutat”; s a fábiánusokban látták mintaképüket, akik „bírálták a marxista elméletet, és ezzel — úgymond K. Havas — megindították a dogmává merevült marxizmus tételeinek eredményeket hozó felülvizsgálását.” Ignotusék lelkesen hittek a nyugati demokráciában, még Münchent is megmagyarázták, s a fasizmus által korrigált magyar országhatárok problémáját is, mint a nyugati demokráciáknak figyelmébe ajánlható következetesebb demokratizmusra való figyelmeztetést helyeselték. Gáspár történelemfelfogását elemezve Lukács megállapítja,³⁵ hogy annak lényege a jobboldali reakció iránti elnézés, és a baloldali mozgalmakkal szembeni kérlelhetetlenség. S ha a reakció győz, akkor a magyar polgári demokraták a „sorssal” szemben a rezignált lemondás álláspontjára helyezkednek. E képtelen magatartás oka a néptömegektől való irtózásuk volt. A földosztást akaró paraszttömegek hangját nem ismerték fel a népies mozgalomban,³⁶ ezért nem is keresték az együttműködést velük, másrészt a szocialista rendszerről csak a jobboldali demagógia színvonalán tudtak beszélni, a „népi” demokráciában csupán „a népelyomó reakció útszélibb változatát” látták, mert nem hitték, hogy az biztosítani fogja „a szabadság, az egyenlő és csorbítatlan polgári jog,

³¹ BÁLINT GYÖRGY: „Baloldali mazochizmus” vagy „szekta-demokrácia?” Gondolat. 1937. 3—4. sz. 137—140. l. — Bálint Ignotusnak „Az író beleszó!” c. lap első számában megjelent „A baloldali mazochizmus” c. cikkével vitatkozik.

³² Lásd: FEJTŐ FERENC: A háború utáni magyar irodalom. (A prágai Petőfi S.-körben tartott előadás. (Megjelent a Szép Szó. 1937. [nov.] 19. sz. 289—299. l-on. — Az előadói körútról több más közlemény mellett lásd még főleg: Szép Szó. 1937. 5. k. 375—379. l. — Az 1937 októberében rendezett körúton Fejtő, Ignotus, Nádas J. és Remenyik Zsigmond vett részt. József Attila betegsége miatt nem utazott velük.

³³ k. e.: A „Szép Szó” prágai kirándulása. ÚH. 1938. 1. sz. 115. l.

³⁴ Az Új Hang által vitatott problémákkal foglalkozó cikkek: IGNOTUS PÁL: Megaláztatás és igazolás. Szép Szó. 1938. 27/28. sz. 81—86. l. — K. HAVAS GÉZA: John Stuart Mill. Szép Szó. 1938. 29/30. sz. 216—230. l. — GÁSPÁR ZOLTÁN: A fegyverek árnyékában. Szép Szó. 1939. 32/33. sz. 81—86. l. — K. HAVAS GÉZA: A fábiánus paradoxon. Szép Szó. 1939. 229—235. l. — GÁSPÁR ZOLTÁN: Húsz év története 1918—1938. Bp. 1939. Pantheon.

³⁵ LUKÁCS GYÖRGY: Modern demokrata történetírás és a modern demokráciák története. ÚH. 1940. 10. sz. 23—32. l.

³⁶ Lásd e vonatkozásban többek közt: K. HAVAS GÉZA: A magyar föld keserű problémái. Szép Szó. 1937. 18. sz. 268—271. l. — BAUER PÉTER és KÓSA JÁNOS: Az európai parasztság jövője. Szép Szó. 1938. 25. sz. 432—439. és 26. sz. 17—20. l. — K. HAVAS GÉZA: Részesföldet a népek? Szép Szó. 1938. 31. sz. 51—54. l. — SZIRTES ANDOR: Földreform ipari kisajátítással. Szép Szó. 1939. 145—151. l. — K. HAVAS GÉZA: Kamásnis demagógia. Szép Szó. 1939. 152—157. l.

s a személyiség tiszteletét." (Ignotus)³⁷ Ilyen ideológiai zavarosság mellett természetesen nagymértékben hatástalan maradt az a bátor, szellemes publicisztika is, amit a jobboldali reakcióval szemben vívtak. Az Új Hang hasábjain Lukács elemezte a Szép Szó válságbakerülését,³⁸ s megállapította, hogy a polgári demokraták válaszütra jutottak, ahol el kell döntenünk: „Mit gyűlölnék jobban: a munkástömegeket elnyomó reakciót, mely a polgári demokráciát is gúzsba köti, vagy pedig a szocialista társadalmi rendet, melynek perspektívája a munkásosztály minden megmozdulásában benne rejlik?” Lukács nem a szocialista forradalom igenlését várta tőlük, csupán „az önmagát komolyan vevő polgári demokratizmust.” Lukács lehetőséget látott arra, hogy e demokraták következetes demokratizmus esetén beilleszkedhessenek a magyar progresszív ideológiai életbe. Ezt a lehetőséget a népfrontkorszak nyújtotta. „...a spanyol és kínai szabadságharcok, a francia népfrontért vívott küzdelmek fontos tanulsága, hogy épp a munkásosztály legforradalmibb rétege, ha a körülmények megkövetelik, hajlandó és képes lemondani saját céljai rögtöni megvalósításáról... De ebből soha és sehol sem következhetik örökös, egyszersmindenkorra való lemondás” — teszi hozzá figyelmeztetően és Heine példájára hívja fel a Szép Szó-körének figyelmét, aki elég erős volt ahhoz, hogy jövendő kétségei ellenére teljes szívvel forduljon szembe a korabeli reakcióval.

Az Új Hang a népies mozgalom történetéről

A liberális demokratákkal folytatott vitáknál hasonlíthatatlan intenzívebb kritikában részesítették az emigráció írói a magyar népieseket. Ennek az volt a magyarázata, hogy e mozgalmat szinte valamennyien a két világháború közötti legjelentősebb szellemi áramlatnak fogták fel. A népiesek bizonyos fokig való túlértékelése összefüggésben volt azzal a ténnyel, hogy a demokratikus átalakulás programjában törekvéseiknek döntő jelentőségük volt. A Márciusi Front kezdeti időszakában ezért támogatta őket a párt. A *Sarló és Kalapács*ban 1937-ben Poll Sándor elvtárs, a pártnak a Komintern mellé delegált képviselője, a népfrontpolitika magyarországi megindítója méltatta munkásságukat,³⁹ *Bölni* az *Új Hang*ban Ady örökösének tekinti őket,⁴⁰ Lándor Béla azt írja róluk, hogy „harcuk a világprogresszió küzdelmének igen értékes alkotóelemévé vált”⁴¹ s később, amikor már az *Új Hang* is a front felbomlásáról kénytelen írni, idehaza Kállai Gyula így tekint vissza a népiesek küzdelmeire: „A Márciusi Front az általános európai népfrontmozgalom sajátos magyar megnyilatkozási formája volt. Kimondott és közvetlen célja az akkor erősen növekvő jobboldali diktatúra megakadályozása volt, távolabbi célkitűzései pedig a magyar sorskérdésekkel függtek össze: a földreform és a szabadságjogok kivívásának kérdéseivel. Olyan célkitűzések voltak ezek, amelyeknek kiharcolása érdekében szívesen szövetkeztek egymással a legkülönbözőbb pártállású és gondolkodású emberek.”⁴² Ismeretes, hogy József Attila fenntartásai ellenére is szívesen dolgozott volna együtt a népfrontban a szocialisták programját követő népiesekkel.⁴³

Révai József alapvető tanulmányát, az 1938-ban Prágában írt és Magyarországra kéziratban becsempészett „Marxizmus és népiesség”-et 1939-ben több folytatásban közzétette az

³⁷ IGNOTUS PÁL: Megaláztatás és igazolás. Szép Szó. 1938. 27/28. sz. 81—86. l.

³⁸ LUKÁCS GYÖRGY: Harc vagy kapituláció. ÚH. 1940. 2. sz. 16—33. l.

³⁹ POLL SÁNDOR: A fasizmus elleni harc Magyarországon. Sarló és Kalapács. 1937. 14—16. sz. 236—237. l.

⁴⁰ BÖLÖNI GYÖRGY: Ady-számadás 1938-ban. ÚH. 1938. 2. sz. 61—64. l.

⁴¹ LÁNDOR BÉLA: Magyarország felfedezése. ÚH. 1938. 1. sz. 57—69. l.

⁴² KÁLLAI GYULA: Őszinte szavak egy mozgalomról. Népszava. 1941. ápr. 13. 27. l.

⁴³ JÓZSEF ATTILA: Van-e szociológiai indokoltsága az új népies iránynak? Magyar Nap. (Morawska-Ostrawa Priboz) 1937. júl. 26. Innen átvette s közölte a Szép Szó 1937. 5. köt. 172—173. l.

Új Hangban.⁴⁴ Az új közzététel azért volt indokolt, mert ez az év a népiesek válságának jegyében telt el. A tanulmányban tárgyalt előremutató tendenciák éltek még a mozgalomban, de különösen aktuálisak váltak a bírálókat azon részei, ahol Révai a munkásosztályhoz való viszonyról, a szocializmus „népi” felfogásának, a fasiszta fertőzésnek fokozott veszélyéről beszélt. Révai tanulmányának végkicsengése még reménykedő volt, azonban ugyanebben az időben már megjelentek a lapban olyan cikkek is, amelyek fokozott szkepszissel kísérték a mind kifejezettebben felismerhető népies eszmei zavarokat. Lándor Béla *Magyarságtudomány és valódi tudomány* c. cikkében⁴⁵ és Lukács *Írástudók felelőssége* c. tanulmányában⁴⁶ egyként Illyés Gyula *Magyarok* c. tanulmánygyűjteményével vitakoztak. Elsősorban pesszimista történelemszemléletét kifogásolták. Idehaza Fėja „magyar életszemlélet”-té magasztotta ezt a nézetet,⁴⁷ Ortutay azonban úgy találta, hogy „a kép, ami a Magyarok-ból előtűnik, megbénít, megdermeszt, oly kérlelhetetlen és leverő.”⁴⁸ Lukács emelett kifogásolta a faji szemléletnek tett engedményeket; főleg pedig a városi munkássággal szemben tanúsított egykedvű hitelenséget. Révai 1940 májusában megjelent *A népiesek széthullása* c. cikkében már azt állapította meg, hogy az 1938-ban megmutatott veszedelmek valósággá váltak a népi mozgalomban.⁴⁹ A provinciális gondolkodás, a nacionalista fertőzés, és a munkásosztálytól való távolmaradás megakadályozta őket abban, hogy a demokrácia és a faszizmus világméretűek belső kibontakozó küzdelmében megtalálják az érdekeiknek valóban megfelelő tábort; s így teljesen illuzórikussá válik Móríciz igyekezete, hogy politikamentes egységbe terelje az immár számtalan irányzatra szakadt népi tábort. Révai ekkor már élesen elhatárolta Fėját Darvastól és Erdeitől, akikben továbbra is bízott, s hitte, hogy az általuk képviselt irányzatból „lehet még tényező Magyarországon”. A *Kelet Népe* 1940-es évfolyamát kritizálva Lukács hasonló eredményre jut *Prológ vagy epilóg* c. tanulmányában.⁵⁰

Az Új Hang utolsóelőtti számában megjelent Gábor Andor-cikk⁵¹ pedig az 1941 tavaszán a népiesek közt kitört általános vitát regisztrálva jut arra a megállapításra, hogy immár végleges a Márciusi Front széthullása, a hozzáfűzött remények nem váltak be. Ez a vita idehaza két hullámban gyűrűzött tovább. Egyrészt Illyés Veres Péterről szóló kritikája⁵² indította el, amelyben Illyés élesen megbírálta a *Mit ér az ember, ha magyar-t* a benne megnyílvánuló „nemzetvezéreknek” szóló tanítások miatt; másrészt Kovács Imrének a *Magyar Élet*-beli írása,⁵³ amelyben ő keserű szavakkal parentálta el az egykori reményteljes mozgalmat. „Európa nagy átalakulások előtt áll — írta Kovács — és most néhány éven belül eljött volna a mi időnk. Ha ebbe a perspektívába állítjuk a népi írók árulását, akkor a bűneikre nincs megbocsátás.” Veres, mint ismeretes, válaszcikkében⁵⁴ Illyés személyes féltékenykedésének minősítette a támadást, nem ismerte fel az abban rejlő elviséget. Míg K. Havas Géza kárörvendő szavakkal szólott hozzá a vitához,⁵⁵ Fėja igyekezett megteremteni a békés kompromisszumot,⁵⁶ ami Illyés

⁴⁴ RÉVAI J.: A magyar népiesekről. ÚH. 1939. 4. sz. 53—63. 1. — A magyar népiesek viszonya a proletárszocializmushoz. ÚH. 1939. 5. sz. 31—44. 1. — A magyar népiesek viszonya a faszizmushoz. ÚH. 1939. 6. sz. 16—25. 1. — Demokrácia és szocializmus a népiesek két irányzatában. ÚH. 1939. 7. sz. 18—27. 1. — Pillantás a jövőbe. ÚH. 1939. 8. sz. 42—51. 1.

⁴⁵ LÁNDOR BÉLA: Magyarságtudomány és valódi tudomány. ÚH. 1939. 10. sz. 52—65. 1.

⁴⁶ LUKÁCS GYÖRGY: Írástudók felelőssége. ÚH. 1939. 5. sz. 5—18. 1.

⁴⁷ FÉJA GÉZA: Illyés Gyula: Magyarok. Kelet Népe. 1939. 130. 1.

⁴⁸ ORTUTAY GYULA: Magyarok. Nyugat. 1939. I. k. 1—7. 1.

⁴⁹ RÉVAI JÓZSEF: A „népiesek” széthullása. ÚH. 1940. 5/6. sz. 5—8. 1.

⁵⁰ LUKÁCS GYÖRGY: Prológ vagy epilóg. ÚH. 1941. 2. sz. 13—30. 1.

⁵¹ GÁBOR ANDOR: A „Márciusi Front” széthullása. ÚH. 1941. 5. sz. 40—45. 1.

⁵² ILLYÉS GYULA: Veres Péter útja. Nyugat. 1941. I. k. 93—96. 1.

⁵³ KOVÁCS IMRE: Parasztok, írók, programmok. Magyar Élet. 1941. 3. sz. 4—7. 1.

⁵⁴ VERES PÉTER válasza Illyés Gyulának. Magyar Út. 1941. márc. 6.

⁵⁵ K. HAVAS GÉZA: Veres Péter tragédiája, vagy Illyés Gyula komédiája? Népszava. 1941. márc. 1. 4. 1.

⁵⁶ FÉJA GÉZA: Illyés Gyula és Veres Péter vitája. Magyar Út. 1941. márc. 13.

és Veres együttes közleményével látszólag meg is történt a Szabad Szó hasábjain.⁵⁷ A vita másik vonalán Kodolányi azzal igyekezett menteni a széthulló mozgalomból, ami menthető, hogy megkülönböztette a falukutató és az író népieseket.⁵⁸ E szembeállításban rejtett szemrehányás nyilvánult meg azokkal a népiesekkel, a baloldaliakkal szemben, akik politikai mozgalmat akartak; s igazolást nyújtott a cikkíró azoknak, akik megmaradtak a „szellem” útjain. E véleményhez csatlakozott aztán Veres Péter is,⁵⁹ s mindkét vitára pontot tenni szándékozó Féja-tanulmány⁶⁰ is ebben a szellemben vázolta fel a népies mozgalom történetét, sejtítve, hogy bukásának okai a politikai tevékenységet szorgalmazókban keresendők. E vitában nemcsak a tévutas politikai elképzelések körül hadakoztak a különböző nézetek, hanem a népies mozgalom egyik alapvető problémájáról van szó, arról, nevezetesen, hogy konkrét határozott kiállást tanúsítsanak-e a nép ügye mellett, vagy pedig vonuljanak vissza a „szellemi-nemzetnevelés” elvontabb régióiba. Ebben az utóbbi koncepcióban fedezték fel az Új Hang kritikusai a veszedelmet, ami a népieseket azzal fenyegette, hogy egyes ideológusaik a reakciós rendszer, sőt a kelet-közép-európai birodalmi gondolat eszmei igazolóivá válhatnak.⁶¹

Az Új Hang a népieseknek a munkásosztályhoz való viszonyáról

Annál inkább nagyrabecsülték Erdei, Kovács és Darvas magatartását, akik, ha nem is látták tisztán a válságból kivezető utat, de keresték az utat a munkásosztályhoz, a marxizmus-hoz. Darvas így szól hozzát a Gábor Andor elemezte vitához: „a parasztkérdés a magyar társadalmi kérdés egyik legfontosabb része, de nem azonos azzal... egységes magyar társadalmi kérdés van, ennek a megoldása pedig csak az összes magyar dolgozók; munkások, parasztok, dolgozó értelmiségiek összefogásán keresztül lehetséges. Az íróknak, akik igazán hű „népiesek” akarnak maradni, ennek az érdekében kell munkálkodniok.”⁶² Az Új Hang kritikusai egyetlen alkalmat sem mulasztottak el, hogy éppen a Darvas által említett problémára fel ne hívták volna a népiesek figyelmét, nevezetesen arra, hogy alapvető törekvésük, a földműves szegénység földhözjuttatása, a társadalom demokratikus átalakítása csakis a munkásosztály szövetségével érhető el; s hogy az ezért folytatott küzdelem nem független a nemzetközi méretekben kibontakozó háborútól. Úgy vélték az Új Hang publicistái, hogy csak e probléma megértésével világíthatják meg a népiesek előtt: ha a proletárszocializmus és a munkásosztállyal megvalósítandó szoros szövetség helyett a faji közösség és e közösségnek megfelelő szociálisnak nevezett elméletekkel közösködnek, menthetetlenül a német fasizmus, és annak magyarországi ügynökei áldozataivá válhatnak. Ezzel kapcsolatban Révai József még az *Üzenet* hasábjain semmisítette meg Féljának azt az idehaza is nagy port felvert elképzelését,⁶³ amelyben a munkásosztálynak a magyar paraszttal alkotott népi, nemzeti közösségébe való feloldódását, a marxizmustól való elfordulást, valamiféle birodalmi magyar gondolat támogatását javasolta.⁶⁴

⁵⁷ Szabad Szó. 1941. ápr. 27. 3. l.

⁵⁸ KODOLÁNYI JÁNOS: Írók és falukutatók. Magyar Élet. 1941. márc. 8—9. l.

⁵⁹ VERES PÉTER: Márciusi Front, parasztpárt és egyebek. Magyar Élet. 1941. 3. sz. 14—15. l.

⁶⁰ FÉJA GÉZA: A Márciusi Front hiteles története. Magyar Út. 1941. ápr. 10. E vitához lásd még: Cs. SZABÓ LÁSZLÓ: Mérleg. Nyugat. 1941. 475—489. l. — NÉMETH LÁSZLÓ: Egy műfaj haldoklása. Magyar Élet. 1941. 3. sz. 10—14. l. — SZABÓ ZOLTÁN: Központi gyűlölte. — —: Vég vagy kezdet. Népszava. 1941. márc. 9. 3. l. — DARVAS JÓZSEF: Hűség a néphez. Magyar Élet. 1941. jún. 8—9. l.

⁶¹ Lásd: LUKÁCS GYÖRGY: Prológ vagy epilóg. ÚH. 1941. 2. sz. 13—30. l. — Féljáról és Németh Lászlóról.

⁶² DARVAS JÓZSEF: A népi írók új útja. Népszava. 1941. ápr. 13. 27—28. l.

⁶³ Szocializmus Magyarországon. Kelet Népe. 1939. jún. 365—371. l.

⁶⁴ Szombati János [RÉVAI JÓZSEF]: „Magyar szocializmus.” *Üzenet*. 1939. 5/6. sz. 181—191. l. — Féja cikkéhez idehaza hozzászólt a Szép Szó és a Népszava is.

Révai örömmel üdvözölte az Új Hangban Erdei és Kovács Féjával ellentétes útkeresését.⁶⁵ Erdei már kétségbevonta, hogy kívánatos-e egy olyan parasztország megteremtése, amelyből hiányozna a városi kultúra felé való továbbfejlődés; Kovács pedig a mezőgazdaság racionalizálásának amerikai és szovjet útját vizsgálva jutott el az egész tőkés termelési renddel való ellentétig. Bár Révai kifogásolja, hogy Kovács csupán technikai problémát lát a két társadalmilag élesen különböző megoldásban, s még mindig nem érti teljesen a munkás-paraszt szövetség jelentőségét a magyar paraszt életformájának megoldásában, mégis bizott Kovács fejlődésében, s helytelenítette azt a kritikát, amelyben Mettly Mihály az Új Hangban Kovácsot elmarasztalta.⁶⁶ Nincs adatunk arra, hogy Kovács Imre értesült-e az őt ért Révai-bírálatról, mindenesetre 1941 tavaszán Darvashoz hasonlóan nyilatkozott a fent érintett vitában: „Ez a nagy társadalmi osztály — írja a parasztságról a Népszavában — saját magát nem tudja felszabadítani, s a jövője reménytelen, ha nem siet segítségére a szervezett ipari munkásság. A városokban dolgozó szervezett ipari munkások nagyrésze a falvakból származik és még élő kötelékek fűzik a parasztsághoz. Most, amikor a parasztság történelmének legválságosabb idejét éli és az elkövetkező évek döntik el talán évszázadokra, hogy mi lesz a sorsa, nem lehet közömbös a szervezett ipari munkásságra sem, hogy merrefelé halad a parasztság és megvalósulnak-e vágyai és tervei. Álljon az ipari munkásság a parasztság mellé és amikor itt lesz az idő, együtt cselekedjenek, hogy a jövőt magukévá tegyék és teljes felszabadulásukat kiharcolják.”⁶⁷ Ezt a jövőt Kovács akkor még a Révai által tárgyalt cikksorozatában, egy új társadalmi rendben megvalósuló szövetkezeti formában képzelte el.

Az Új Hang a népiesek fajelméletéről

Az Új Hang a népiesek eltévelyedésében a munkásosztály vezető szerepének fel nem ismerése mellett a faji kérdésben tanúsított zavaros felfogást tekintette különösen veszélyesnek. Révai és Lukács már említett állásfoglalásai mellett Tamás Aladár foglalkozik⁶⁸ a Magyarok olyan kitételeivel, hogy vajon „két olyan fajilag testvér nép, mint a német és a francia miért nem bírja egymásnak még a szagát sem”. „A kormányok politikáját és magatartását úgy felfogni — írja Tamás —, mintha ez a népek bensőjében fakadó érzés lenne, ez annak bizonyítéka, hogy a helyes itélő képességet elködösítette a fajkérdés göze.” E téren a legtöbb bíráló Veres Pétert érte, aki, mint Novák Ferenc írja,⁶⁹ már a *Szavadunkban* és a *Korunkban* között írásában is megmutatta, hogy e kérdésben mennyire nem lát tisztán. „Hogy ezekre a tünetekre nem mutatott rá senki időben? Hibája ez a demokrácia harcosainak — írja Novák —, akik türelmességükben azt hitték, hogy Veres Péter átlábol ezeken a gyermekbetegségeken akkor is, ha gyengéden eltakarják „bölcséleti” zavarait, és a harcos szépíró kétségtelenül nagy kvalitásait ünneplik csupán.” A cikkíró álláspontja a baloldal felelősségével kapcsolatban nem egészen helytálló, hiszen ismeretes, hogy Veres Péterrel a fajiság kérdésében már előbb vitába szállt, nemcsak a polgári sajtó,⁷⁰ hanem a marxista kritika is. Molnár Erik a *Számadásról* írván már a *Gondolatban* megállapítja: „Faji tudatot csupán a fasiszta propaganda ismer. És amikor Veres Péter a „fajok felszabadítását”, tehát a fajok harcát hirdeti, csupán a fasiszmust szolgálja ki öntudatlanul, amely Magyarországon is a fajok harcának a jelszavával igyekszik

⁶⁵ Vörös Sándor [RÉVAI J.]: Munkás és parasztszövetség vagy bérlőszövetkezet? ÚH. 1940. 11. sz. 66—69. l. — Révai cikkében KOVÁCS IMRE: Új parasztéletforma felé c. cikksorozatával foglalkozott, amely a Magyar Nemzet 1940 aug.—szept. számaiban jelent meg.

⁶⁶ Ld. a 8. sz. jegyzetét.

⁶⁷ KOVÁCS IMRE: A parasztéletforma csődje. Népszava. 1941. ápr. 13. 26. l.

⁶⁸ Témes Áldor [TAMÁS ALADÁR]: Ilyés Gyula: Magyarok. ÚH. 1939. 2. sz. 121. l.

⁶⁹ NOVÁK FERENC: Írók az idők sodrában. ÚH. 1939. 4. sz. 49—52. l.

⁷⁰ Elegendő itt VERES PÉTER és FEJTŐ 1937-es Szocializmus-beli és ZUGLIGETI PINTÉR JÓZSEF Veressel vitázó írásaira (lásd Szép Szó 1937) utalni.

elterelni a figyelmet a társadalmi harc lényegéről, és megakadályozni az ország demokratikus átalakítását.”⁷¹ Gábor Andor, aki nem egyszer igen élesen bírálta Veres zavaros felfogását a nacionalizmus és szocializmus összefüggéseinek kérdésében, arra figyelmezteti egy írásában őt,⁷² gondolja meg, mennyire szégyellni való, hogy a fajkérdésben tett engedményei nyomán kérdezték meg tőle a szélsőjobboldal sajtójában: marxista-e még? Gábor itt Veresnek emlékeztet *Népszavabeli* írására⁷³ gondol, amelyben teljes érdektelenséget tanúsított a magyarországi faji üldözéssel szemben. A *Népszavában* megjelent cikkével annak idején a *Dolgozók Lapja* is foglalkozott. „Veres Péter kijelenti, hogy a zsidótörvény körüli harcban ő nem szól bele és hogy ez a törvény a középosztály és a zsidó polgárság belügye. Ezzel mondjuk meg magyarul — írja a lap — hátbatámadja a szervezett munkásság harcát ez ellen a barbár fasiszta törvényjavaslat ellen.”⁷⁴ Novák cikkében felhívja Veres figyelmét, hogy ne igyekezzék egy, a fasisztákénál tisztább fajelméletet felállítani (az Összetartásba írt cikkekre gondol); „a mocsoktól csepegő fasizmus ellenében — úgymond — nem valami ideális és tiszta fasizmust kell állítani, hanem olyannak fesse le, amilyen; a népszabadság hóhéranak, a demokrácia ellenségének, idegen imperialisták ügynökségének.” Novák elutasítja Veres Péternek azt az álláspontját is, amit a szélsőjobboldali lapokban való szereplése nyomán támadt sajtóvitára válaszul kifejtett,⁷⁵ hogy ti. a baloldali író jogosult az ellenfél szellemi fegyverzetét használni, mert — úgymond — „lefelé, a saját osztálya felé, tudást, erőt, méltó magatartást kell sugározni, a túlóral felé szellemi, erkölcsi és művészi biztonságot és fölényt kell dokumentálnia.” Veres Péter, eme cikkének hatására keletkezett támadásokra Novák Új Hang-beli írásával egyidőben válaszolt az *Üzenet* hasábjain.⁷⁶ Ebben a nyilatkozatában kijelentette, hogy „baloldali vagyok s az is maradok, s belőlem parasztfogó politikai balekot semmiféle párt nem csinál.” A faji kérdésre válaszolva pedig megoldást nyomdában levő könyvével kívánt adni. Ez a könyv azonban (a *Szocializmus, nacionalizmus*) nem nyugtathatta meg e téren a haladás híveit.⁷⁷

Az Új Hang a népieseket fenyegető fasiszta veszélyről

Az Új Hang felhívta a népiesek figyelmét arra a veszélyre is, ami a szélsőjobboldali lapokban (Magyar Út, Magyar Élet, Egyedül Vagyunk stb.) való szereplésük következménye lehet. A faji kérdésben tett engedményeik, a nacionalista szemlélet okozta elvi megzavarodás láttán írja Párizsból Bölöni György: „A népvédő és magyarságmentő reformok helyét mindinkább átveszi a fajvédelmi uszítás és lassanként kezd elmosódni az az éles határ, ami a népszabadító baloldaliak és a fajmagyarságot hirdető jobboldal között megvonta a szerves különbséget és szította az ellentéteket.”⁷⁸ Bár a népiesek legjobbjai nyilatkozataikban mindig elhatárolták magukat a szélsőjobboldali mozgalmaktól (gondoljunk csak Veres fent idézett szavaira, Illyésnek a *Magyarokban* és a *Nyugatban*, — 1939 febr. — az író hűségéről írt soraira, vagy Kodolányi Magyar Élet-beli cikkére — 1940 július — a Hubay—Vágó-féle törvényjavaslattal kapcsolatban), mégis, ezek az elvi nyilatkozatok nem ellensúlyozhatták pl. az *Egyedül Vagyunkban* való szereplésük jelentőségét. „Az író is felelős — írja Tamás Aladár az 1938. Egyedül

⁷¹ Szentmiklóssy Lajos [MOLNÁR ERIK]: Veres Péter: Számadás. Gondolat. 1937. 5. sz. 271—274. l.

⁷² METTLY MIHÁLY: Párisi följegyzések. ÚH. 1939. 4. sz. 67—68. l.

⁷³ VERES PÉTER: Hát a parasztkérdéssel mi lesz? *Népszava*. 1938. ápr. 24. 9. l.

⁷⁴ (Pártszervezeti funkcionárius): Veres Péter eltévelyedése. *Dolgozók Lapja*. 1938. április. 8. l.

⁷⁵ VERES PÉTER: Az írók és a mozgalom viszonya. *Népszava*. 1939. febr. 5. 9. l.

⁷⁶ VERES PÉTER: Nyilatkozat. *Üzenet*. 1939. 2. sz. (ápr.) 64. l.

⁷⁷ LÁSD SZENTMIKLÓSSY LAJOS: Veres Péter könyve: Szocializmus-nacionalizmus. *Üzenet*, 1939. jún. 109—110. l. és SZEKERES GYÖRGY: Megjegyzések Veres Péter legújabb könyvéhez. *Korunk*. 1939. aug. 696—700. l.

⁷⁸ BÖLÖNI GYÖRGY: A magyar ingovány. *Üzenet*. 1939. márc. 6—7. l.

Vagyunk első számát elolvasván — és gondolja meg Illyés is, Veres is, hogy ez a felelősség annyival súlyosabb, mert későbbi következményeiben jövátéhetetlen. Felelősek... írói oeuvre-jükért.”⁷⁹

Kapusi Lajos éppen Illyésnek az írói hűségéről írt szavaira hivatkozva kéri számon a népieseket, hogy a nyilasok lapjában vendégszerepelni, a nyilasok szellemi vezérkarának a kezéből díjazásokat elfogadni „nagyonis a kísérletesen egyszándékú politikához való csatlakozást jelenti.”⁸⁰ „Főlényben vagyunk a politikával szemben, — idézi Kapusi Illyést — eszközeinket nem a taktika adja, hanem a szellem; mely egyhelyben állva is irányt mutat.” De vajon a szegények útja az Egyedül Vagyunkhoz vezet-e? — teszi hozzá a cikkíró.

Gergely Sándor heves bírálatát⁸¹ ez ügyben az a discursus váltotta ki, amely Oláh György, az Egyedül Vagyunk szerkesztője és a népi írók közt 1940 nyarán zajlott le. Oláh felvetette lapjában a kérdést, hogy vajon „miért viselkedik a tiszta szépirodalom a mai nagy átalakulással szemben olyan tartózkodóan, apprehenzíven, sőt ellenségesen?” Oláh nyíltan kimondta, hogy a népiesek táborából várják „forradalmuk” költőprófétáit. „Az ún. falukutató irodalom előkészítője lehetne az új világrendnek — írja Oláh. Oláhnak azonban még voltak bizonyos aggályai. „De lám a falukutatók legbátrabbjai — folytatja — és legőszintébbjei sokszor olyan osztálygyűlöletbe tévednek, amely már tökéletesen ellentétben áll az új nacionalizmus osztályt nem ismerő testvériségével.” Nyomban megcsilllogtatta Oláh e probléma megoldási lehetőségét is. „Ha a tudományos akadémia a maga huszonöt milliós vagyonával évek óta semmi áldozatot nem hozott a népi sorból felvergődött, éhező magyar tehetségekért, hogyan várjuk, hogy azok forradalmisága ne tévedjen az osztálygyűlölet irányába?”⁸² Kodolányi válaszolt először Oláhnak,⁸³ cikkében kétségbevonta Oláhék mozgalmanak forradalmi voltát, s megállapította, hogy jó okuk van a költőknek és íróknak a szorongásra és idegenkedésre. Veres Péter válaszában Kodolányihoz hasonlóan tartózkodó óvatossággal válaszolt. A forradalom kérdésébe, mivel azt Oláh nem tisztázta — úgymond — nem szól bele. Hogy pedig miért hallgatnak az írók, arra így válaszolt: „Mi ezt a nagy átalakulást nem érezzük olyan nagyon a mi ügyünknek, hogy a szívünk megnyíljon rá... Citerát nem lehet bunkósbottal verni.” Majd hozzáteszi: „... amíg a valóban minket érdeklő nagy tettek nem jönnek, a szegény magyar költő hadd írhasson — ha már egyéb lelkesedni valót nem talál — akár az ángya térdéhez ódát.”⁸⁴ A népiesek eme húzódozása láttán az Egyedül Vagyunk még kétszer tárta elébük az akadémia huszonöt millióját,⁸⁵ s Bácskai B. Béla még emellett „elvileg” is igyekezett meggyőzni a népieseket az együttműködés lehetőségeiről. A népiesek eddigi eredményeiről szólván így ír: „Az új aktív nacionalizmusnak ezekkel az eredményekkel való összeegyeztetése nem is nehéz feladat, mert hiszen ezek az eredmények is nacionalista gondolkodás eredményei (!) márpedig a helyesen felfogott nacionalizmus szükségképpen ugyanazoknak a reformoknak a bevezetését kívánja.” Oláh György még inkább aláhúzza tollnoka szavait: „Ha valaki közel áll hozzánk a magyar írók közül, hát az éppen a Kodolányitól—Németh Lászlóig, Sinka Istvántól—Erdélyi Józsefig terjedő bátor írói kör.”⁸⁶ Érthető ezek után Gergely Sándor indulatos kifakadása elsősorban Veres válaszával kapcsolatban. Az üldözött írók sorsával szembeni részvétlenség, a forradalom ügyéről való hallgatás, általában a nyílt szembezállás elkerülése háborítja fel Gergelyt, még akkor is, ha figyelembe veszi a magyar sajtó-

⁷⁹ TEMES ÁLDOR: Petőfi nem alkuszik! Ki alkuszik? ÚH. 1939. 2. sz. 55—60. 1.

⁸⁰ KAPUSI LAJOS: Illyés Gyula és „irodalmunk eszményei”. ÚH. 1939. 4. sz. 92—93. 1.

⁸¹ GERGELY SÁNDOR: Ódát a térdkalácshoz? ÚH. 1941. 1. sz. 89—92. 1.

⁸² OLÁH GYÖRGY: A költő és az új világ. 1940. Egyedül Vagyunk. júl. 15—16. 1.

⁸³ KODOLÁNYI JÁNOS: Esti beszélgetés. Magyar Élet. 1940. aug. 1. 1—6. 1.

⁸⁴ VERES PÉTER: Miről énekeljenek a költők? Kelet Népe. 1940. aug. 15. 14. 1.

⁸⁵ Lásd: VITÉZ KÁRÁSZ JÓZSEF: A népi írók védelmében. Egyedül Vagyunk. 1940. aug. 20—22. 1. és BÁCSKAI B. BÉLA: A költő és az új világ. Egyedül Vagyunk. 1940. szept. 21—26. 1.

⁸⁶ OLÁH GYÖRGY: Zárószó. Egyedül Vagyunk. 1940. szept. 26—28. 1.

viszonyokat. „Rengeteg példát hozhat fel a lelkiismeretes írástudó, ha a forradalmak becsületét akarja megvédeni zsoldosok, brávók és beugratók ellen. De Veres Péter a bajsza alá mosolyog és azt gondolja: a fene vesződik olyan dologgal, amely nekem se szívügyem, s amelyet az „ellenfél” se firtat, tehát jobb hallgatni róla. Gergely e magatartásban nem az Oláhéknak való behódolást látja, de az ő működésükkel szemben való semlegességet kifogásolja. S mindenképpen elítélendőnek tartja a „térdkalácsról” szóló ódát mint a küzdelem „fölé” emelkedés szimbólumát.

Az Új Hang kritikusa az ún. Giono-kultuszban is felismerték a fasizmus szellemének a népies ideológiába való behatolását. Az első ilyen kritika Gábor Andor tollából származott,⁸⁷ és Illyés Gyula Giono-fordításának⁸⁸ előszavával polemizált. A Giono-probléma akkor még az irodalmi köztudatban nem játszotta azt a regresszív szerepet, amit később, különösen Franciaország német megszállása után. Gábor éppezért csupán abból a szempontból bírálja pamflet-szerű kritikájában Illyés előszavát, hogy miképpen volt képes Illyés könnyed-szellemes általánosságokat írni Giono paraszt- és földszemléletéről éppen akkor, amikor a magyar parlamentben az éveken át toldozott-foldozott, s semmilyen eredményre nem jutó földreform-javaslatokat tárgyalták. „Giono már nem panaszkodik — írja Illyés — ő már nem arra kényszerül, hogy a földművesnek földet és betevő falatot kívánjon: a táj körötte nem ilyen kéréseket és kérdéseket zümmög. Írásaiban nem az ember követel földet, hanem inkább — így mondhatjuk — a föld embert.” „Helyben vagyunk. Megvan a jó jelszó — válaszol e sorokra Gábor, majd keserűen így folytatja: „Különös a magyar ébresztőórák szerepe a magyar társadalomban! Éveken át húzták fel magukat, hogy a kellő időben fölébresszék a fölébresszendőket. S mikor eljön az a bizonyos idő, akkor lágyan, mint a fuvallat és halkán, mint a sóhaj, így szólalnak meg: Aludj angyalom!” A *Kelet Népe*ben ugyanebben az évben részleteket közölnek *Giono: A paraszttulajdon* c. munkájából. E részletek már világosan beszélnek a Giono-kultusz utjáról. „A két nagy modern társadalmi rendszer — írja Giono — a kapitalizmus és a kommunizmus egyformán a mértéktelenség rendszere. Mindkettő szétrombolja a kis paraszti birtokot. A paraszt nem fogadhatja el egyiket sem.”⁸⁹ S midőn 1940 júniusától Fėja, a Magyarország főmunkatársa sorozatosan jelenteti meg Gionóról szóló cikkeit, mind világosabb lesz, hogy a „földhöz való visszatérés” programja a legyőzött Franciaországban ugyanazt a gyarmatosító szerepet játszotta, amit a német érdekkörbe kerülő Magyarországon is betölthet. „Az új francia politikai életforma is inkább Giono felé kanyarodik, — írja Fėja egyik cikkében — mint az öncélú profit-kapitalizmus felé. Azt hangsúlyozza, hogy Franciaországnak ismét mezőgazdasági állammá kell válnia.”⁹⁰ A Délkelet-Európa felé megindult német terjeszkedés közvetlen veszéllyé változtatta ezt a felismerést. Az *Ország Útja*-ban már 1941 második felében lezajlott széleskörű vitát így zárja le Földes Ferenc: „Számunkra a Giono-vita igazi tanulsága: *forduljunk a közös ellenség ellen*, ahonnan az értelem elködösítésének járványa megindult, mert ha nem fordulunk időben ellene, az értelmetlenség leple alatt rejtőző erők teljes szolgásgába döntenek bennünket.”⁹¹

Ezt a tanulságot az Új Hangban Révai József vonja le. Az alkalmat erre Fėja Géza egy cikke szolgáltatta,⁹² amiben ő a Neues Wiener Tagblatt cikke alapján ismertette a szovjet kormány 1940. dec. 31-i rendeletét a kolhozgazdaságokban bevezetendő minőségi premizálási rendszerről. Fėja ebből az intézkedésből a kollektív gazdálkodásról a „mir”-re való visszatérést, tehát saját bizonytalan elméletének megfelelően — a kapitalista rendszerbe is beilleszt-

⁸⁷ GÁBOR ANDOR: Kanyargó ösvények. ÚH. 1939. 12. sz. 100—104. 1.

⁸⁸ JEAN GIONO: Zeng a világ. (Le Chant du Monde.) Ford. és az előszót írta: ILLYÉS GYULA. Bp. 1939. Révai.

⁸⁹ Részletek GIONO: A paraszttulajdon c. művéből. Kelet Népe. 1939. 8. sz. 7. 1.

⁹⁰ FÉJA GÉZA: Giono s a mediterrán paraszt. Kelet Népe. 1940. aug. 1. 13—15. 1.

⁹¹ FÖLDES FERENC: Illyés és Giono. Az Ország Útja. 1941. 249—250. 1.

⁹² FÉJA GÉZA: A föld és az ember. Magyarország. 1941. jan. 16. 3. 1.

hető — népi közösségi rendbe való visszatérést olvasta ki. Révai elutasítja ezt a parasztoromantikát és megvilágítja annak Féja szubjektív szándékaitól függetlenül létező — igazi értelmét. „Tudjuk, — írja — hogy Franciaországban is ez a jelszava azoknak, akik a hazafülszólásból világnézetet csinálnak. A parasztoromantikából . . . idegen imperializmust kiszolgáló propaganda lesz Európa, de különösen Kelet-Európa gyarmatosítása érdekében . . . A misztikus frázisokból kihámozva; ez a „keleturópai sors” semmi más, mint agrárgyarmati sors, gyarmati rabszolgasors, jobbagy nemzetek sorsa.”⁹³

(Folytatása következik.)

Ласло Иллеш

КРИТИЧЕСКАЯ РАБОТА «УЙ ХАНГ» I.

Журнал «Уй ханг» (Новый голос) появился в Москве на венгерском языке между 1938—41 годами. Он стал самым значительным литературным, художественным, политико-экономическим органом венгерской коммунистической эмиграции 1920-ых годов. Появившиеся в нем статьи, характеризовало марксистская идейность, интернационализм, потребность показать литературу и художественность советских народов, глубокое уважение передовых традиций прошлого. Журналом руководила идея народного фронта, на его страницах увидели свет те политические и исторические статьи, которые в большинстве случаев явились теоритической основой народно-демократического развития нашей родины после освобождения 1945-го года, а на литературной территории с декадентскими идеями и якобы прогрессивными разрушителями литературных форм и старались добиться победы реализма. Не уменьшает значения журнала «Уй ханг» в организации венгерских коммунистов то, что отдельные его сотрудники остановились на уровне своего времени и не поняли необходимость дальнейшего развития социалистического строя народной демократии. «Уй ханг» постоянно наблюдал за венгерской идеологической жизнью и добивался, — с помощью журналов, дошедших до Венгрии, — чтобы содействовать прекращению идейной заварухи в кругах «энпишешек» (народников), прогрессивной либеральной интеллигенции и других, и приблизить их к коммунистической организации, борющейся в иллегальности против хортийского режима. Кроме полемики с интеллектуальными либеральными, сгруппировавшихся вокруг журнала «Сеп со» (Красивое слово), очень большое внимание уделил «Уй ханг» народникам. Йожеф Реваи и другие критики очень глубоко изучали историю образования движения народников, их результаты борьбы с венгерским феодальным капитализмом, но в тоже время резко критиковали слабую сторону их теории, их противоречивость и указали на то, что им грозит зараза фашистской идеи, если они не разрешат правильно свое отношение к марксизму, к рабочему движению.

⁹³ Vörös Sándor [RÉVAI J.]: Géza, te csalsz! ÚH. 1941. 4. sz. 51—56. 1.